

В. Г. СКЛЯРЕНКО
НАГОЛОШУВАННЯ ПРИЗВИЩ НА -ЕНКО

При становленні українських прізвищ на **-енко** їх наголошування безпосередньо залежало від наголосу слова, від якого утворювалося прізвище. Якщо твірне слово мало кореневе наголошення, то й прізвище отримувало такий самий кореневий наголос, напр.: *Вакула* — *Вакуленко*; *Влас*, род. *Власа* — *Власенко*; *Дем'ян*, род. *Дем'яна* — *Дем'яненко*; *Євдокім*, род. *Євдокіма* — *Євдокіменко*; *Захарко* — *Захарченко*; *Макар*, род. *Макара* — *Макаренко*; *Микита* — *Микитенко*; *Олекса* — *Олексенко*; *Остап*, род. *Остапа* — *Остапенко*; *Пилип*, род. *Пилипа* — *Пилипенко*; *Ярема* — *Яременко*; *Короткий* — *Коротченко*; *Лісний* — *Лисенко* тощо. Якщо твірне слово мало наголос на закінченні, то прізвище отримувало наголос на суфіксальному голосному **е**, напр.: *Дмитро* — *Дмитренко*; *Карпо* — *Карпенко*; *Кузьма* — *Кузьменко*; *Петро* — *Петренко*; *Хома* — *Хоменко*; *коваль*, род. *коваля* — *Коваленко*; *колісник*, род. *колісника* — *Колісниченко*; *скляр*, род. *скляра* — *Скляренко*; *чередник*, род. *чередника* — *Чередниченко*; *шевець*, род. *шевця* — *Шевченко* тощо.

У сучасній українській мові всі прізвища на **-енко**, утворені від слів з кінцевим наголосом, зберігають первісне наголошення (на суфіксальному голосному **е**).

Варіантів у наголошенні таких прізвищ не існує: *Петренко* і тільки *Петренко*, *Шевченко* і тільки *Шевченко*. Що ж до прізвищ на **-енко**, утворених від слів з кореневим наголосом, то їх можна поділити на три групи:

1) прізвища, які в українській мові послідовно зберігають первісний кореневий наголос: *Вакуленко*, *Власенко*, *Дем'яненко*, *Євдокіменко*, *Захарченко*, *Коротченко*, *Макаренко*, *Олексенко*, *Остапенко*, *Яременко* та ін.;

2) прізвища, які в українській мові характеризуються двояким наголошенням — давнім кореневим або новим суфіксальним: *Борисенко* і *Борисенко* (від *Борис*, род. *Бориса*), *Гавриленко* і *Гавриленко* (від *Гаврило*), *Даниленко* і *Даниленко* (від *Данило*), *Денисенко* і *Денисенко* (від *Денис*, род. *Дениса*), *Кириленко* і *Кириленко* (від *Кирило*), *Кіндратенко* і *Кіндратенко* (від *Кіндрат*, род. *Кіндрата*), *Лисенко* і *Лисенко* (від *Лісний*), *Микитенко* і *Микитенко* (від *Микита*), *Овдіенко* і *Овдіенко* (від *Овдій*, род. *Овдія*), *Пилипенко* і *Пилипенко* (від *Пилип*, род. *Пилипа*) та ін.;

3) прізвища, які в українській мові послідовно вживаються з новим суфіксальним наголосом: *Бабенко* (від *Баба*), *Гриценко* (від *Гриць*, род. *Гриця*), *Діденко* (від *Дід*, род. *Діда*), *Довженко* (від *Довгий*), *Дорошенко* (від *Дорош*), *Кириченко* (від *Кирик*), *Клименко* (від *Клим*, род. *Кліма*), *Кононенко* (від *Конон*), *Майстренко* (від *майстер*), *Мельниченко* (від *мельник*), *Осипенко* (від *Осип*), *Писаренко* (від *писар*), *Сіренко* (від *Сірий*), *Тимошенко* (від *Тиміш*, род. *Тимоша*), *Холоденко* (від *Холод*) та ін.

Таким чином, в українській мові діяла і тепер діє дуже виразна тенденція до наголошування у прізвищах на **-енко** суфіксального голосного **е**. Найкраще піддаються дії цієї тенденції трискладові прізвища (*Бабенко*, *Гриценко*, *Діденко*, *Довженко*, *Клименко*, *Майстренко*, *Сіренко* тощо) та чотирискладові прізвища на **-енко**, утворені від слів з наголосом на першому складі кореня (*Дорошенко*, *Кириченко*, *Кононенко*, *Мельниченко*, *Осипенко*, *Писаренко*, *Холоденко* тощо). Чотирискладові прізвища на **-енко**, утворені від слів з наголосом на другому складі кореня, в українській мові дуже часто вживаються з двояким наголошенням — давнім кореневим або новим суфіксальним: *Борисенко* і *Борисенко*, *Даниленко* і *Даниленко*, *Денисенко* і *Денисенко*, *Кириленко* і *Кириленко*, *Кіндратенко* і *Кіндратенко*, *Микитенко* і *Микитенко*, *Овдіенко* і *Овдіенко*, *Пилипенко* і *Пилипенко* тощо. В усіх названих чотирискладових прізвищах з двояким наголошенням нормативний «Довідник українських прізвищ» Ю. К. Редька (К., 1969) рекомендує лише наголос на другому складі кореня, але така рекомендація не зовсім правомірна, зважаючи на велику поширеність у наведених прізвищах наголосу на суфіксальному голосному **е**, що зумовлено дією тенденції до наголошування в українських прізвищах на **-енко** суфіксального голосного. Тому в усіх названих чотирискладових прізвищах нормативними слід визнати обидва наголоси: і на

другому складі кореня, і на суфіксальному голосному **е**. У п'ятискладових прізвищах на **-енко** переважає наголос на третьому складі кореня, власне, зберігається наголос слова, від якого утворене прізвище (*Євдокименко, Омеляненко, Солов'яненко, Товстона́женко, Шаповале́нко* та ін.), хоча й тут відчувається тенденція до наголошування суфіксального голосного, пор. *Мірошниче́нко* (від *міро́шник*). Така тенденція виникла в українській мові, безперечно, під впливом тих прізвищ на **-енко**, які закономірно отримали наголос на передостанньому складі, тобто прізвищ, утворених від слів з кінцевим наголосом (*Дмитре́нко, Карпе́нко, Ковале́нко, Колісниче́нко, Кузьме́нко, Петра́нко, Скляре́нко, Хо́менко, Чередниче́нко, Шевче́нко* тощо). Слід зазначити, що названа тенденція діяла в українській мові протягом кількох століть, і тому наголошення того чи іншого прізвища на **-енко** в минулому столітті може відрізнятися від наголошення цього самого прізвища в сучасній українській мові. Так, наприклад, прізвище видатного українського композитора Миколи Віталійовича Лисенка вимовляється тільки з наголосом на першому складі, тобто з первісним наголосом, хоча це саме прізвище в сучасній українській мові (по відношенню до інших носіїв прізвища) вживається з двояким наголошенням — *Лісе́нко* і *Лисе́нко*.